

Arkeologisk förundersökning i Lidens gamla kyrka.

Lidens gamla kyrka.

Fornlämning: Raä 117:2. Fastighet: Lidens-Byn 1:46.
Socken: Liden. Kommun: Sundsvall. Landskap: Medelpad.

Rapportnummer 2017:27
Ola George

Murberget Länsmuseum Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

Arkeologisk förundersökning i Lidens gamla kyrka.
Murberget Länsmuseum Västernorrland. Rapport 2017:27

© Murberget Länsmuseum Västernorrland, Ola George
Härnösand 2017
Foto: Murberget

ISSN 2000-0111

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
Inledning	5
Syfte.....	5
Metod	5
Beskrivning av fornlämningen.....	7
Redogörelse för undersökningen	8
Fynden.....	19
Mynten.....	19
Knappar, hyskor och andra dräkttillbehör	28
Plomb.....	29
Bokbeslag.....	29
Tolkning och diskussion.....	30
Tekniska och administrativa uppgifter	30
Arkivhandlingar	31
Referenser	32
Bilaga 1. Plan över kyrkans långhus och kor.	33
Bilaga 2. Fyndlista.	35
Bilaga 3. Fotolista.	51
Bilaga 4. Dagbok.....	52
Bilaga 5. Fotoark.....	53
Bilaga 6. Konserveringsrapport 1.	54
Bilaga 7. Konserveringsrapport 2.	105

Sammanfattning

Lidens gamla kyrka renoverades 2017 efter att ha drabbats av hussvamp. För att genomföra en bra sanering av hussvampen behövde några decimeter jord grävas bort i långhuset.

Då kyrkan har medeltida ursprung beslutade Länsstyrelsen att en arkeologisk förundersökning behövde genomföras. Förundersökningen omfattade långhuset och de södra delarna av koret.

Frågan om en äldre kyrka funnits på platsen för Lidens gamla kyrka har med stor sannolikhet besvarats genom den arkeologiska undersökningen. Den äldre kyrkans storlek och utbredning är också utredd så långt det gick inom ramen för förundersökningen. I långhuset syntes nämligen en rad av stenblock parallellt med södra långhusväggen. Mitt för ingången böjde denna stenrad vinkelrätt av mot norr. Förmodligen utgör stenarna grunden till en äldre träkyrka. Den kyrkan har då haft måtten 8,5 x 6,5 meter Ö-V. Till detta kommer grundläggningen av det smala kor (2,35 x 2 meter Ö-V) som indikeras av stenpackningen under golvet.

Frågan om den äldsta kyrkans datering är däremot inte utredd. Undersökningen i långhuset var ytlig och några daterande föremål, anläggningar eller gravar som kan påvisa äldre dateringar än 1400-talet påträffades inte. Kyrkan eller församlingen finns omnämnd i början av 1300-talet. Framtida undersökningar kan förhoppningsvis ge ett klarare besked om en äldre kyrkas datering.

Medelpad har förmodligen till stora delar varit kristnat runt 1050- e.Kr. Många århundraden har förflutit mellan tiden för kristnandet och det äldsta skedet (tidigt 1400-tal) som undersökningen påvisat. Att det funnits flera generationer av kyrkor innan Lidens gamla kyrka byggdes verkar därför troligt.

Inledning

Golvet i Lidens gamla kyrka var drabbat av hussvamp och har därför tagits bort. För att kunna genomföra en bra sanering av markytan krävdes först att det översta, lösa lagret togs bort. Då en äldre kyrka och äldre begravingar med stor sannolikhet funnits på platsen beslutade Länsstyrelsen att en arkeologisk förundersökning skulle genomföras.

Syfte

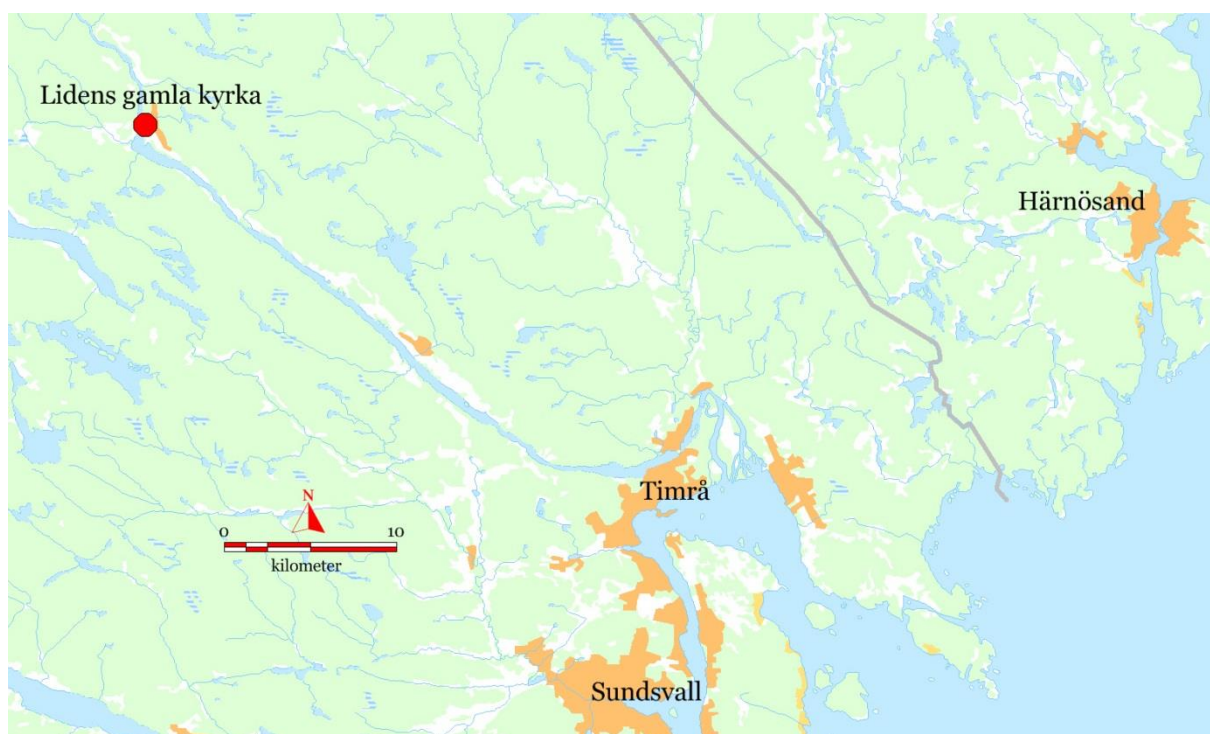
Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att klargöra fornlämningarnas omfattning, karaktär, datering och komplexitet inom arbetsområdet. Det var viktigt att fastställa fornlämningarnas bevarandegrad och vetenskapliga potential, inte minst då Länsstyrelsen behövde göra en bedömning av behovet av en eventuell slutundersökning.

Länsstyrelsen ansåg att ambitionsnivån för förundersökningen borde ligga på en hög nivå. Genomförandet av undersökningen inom en relativt stor del av den medeltida kyrkan ansågs kunna ge svar på många dåligt belysta frågor om medeltidens kyrkobyggnad och begravningskick.

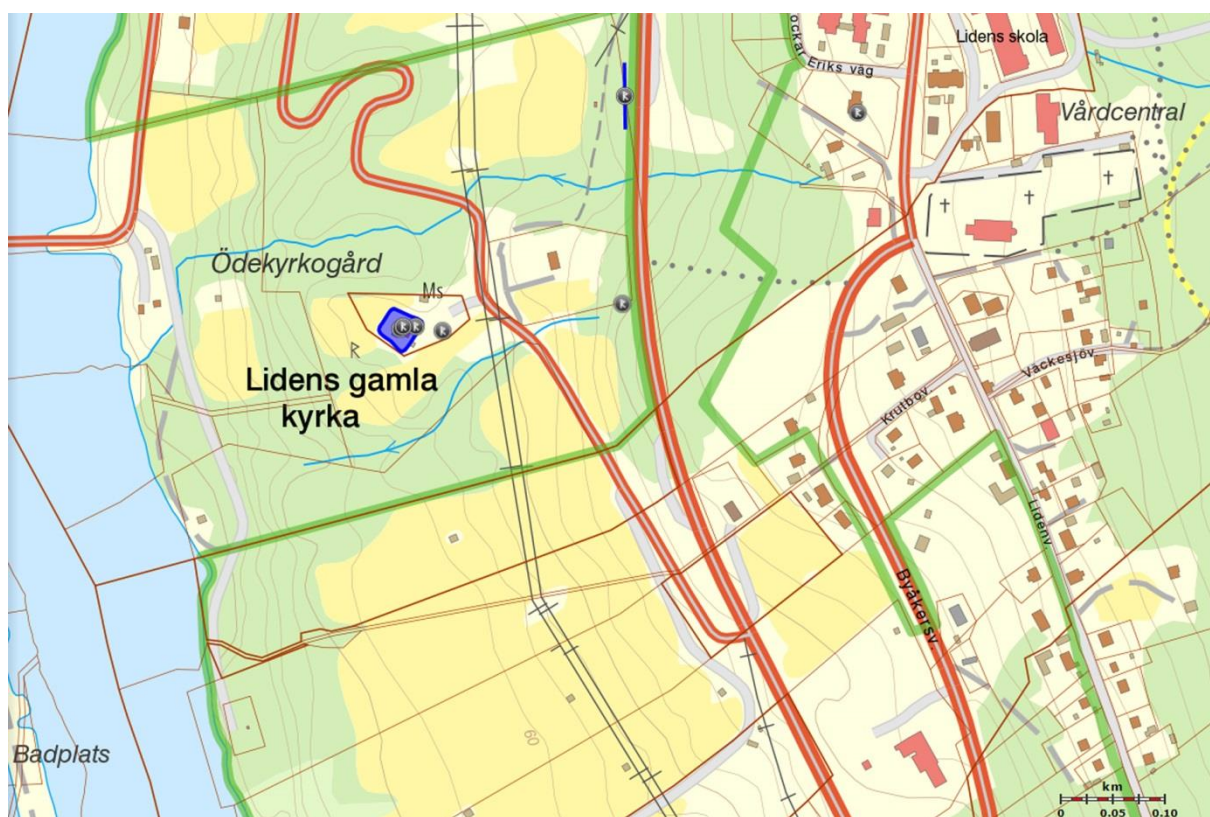
Metod

Ytorna mellan betongåsarna (facken) fotograferades innan grävningen började. Därefter grävdes den ytliga, omrörda jorden bort med hjälp av skärlev, skrapor och fyllfat. Jorden kördes ut ur kyrkan och sållades. Ett fristående koordinatnät upprättades. Ytorna rensades upp ytterligare innan dokumentation genom ritning och fotografering.

Tyvärr var det svårt att få bra fotografier då ljusinsläppet i det inplastade kyrkorummet var dåligt trots strålkastare. De rensade ytorna kunde bara fotograferas från norr eller söder då de höga betongåsarna annars skymde all sikt. Någon översiktsbild gick därför inte att få. De ben som framkom analyserades inte. Benen lades i uppmärkta plastpåsar i de fack där de hittades (de skulle egentligen ha lagts i en gemensam låda framme i koret). Metalldetektor användes för att påvisa metallfynd. Innan rensningen fanns så fanns så mycket metallskräp att det var nästintill meningslöst att detektera. Betongbalkarna innehöll dessutom armering som ytterligare försvårade detekteringen.

Figur 1. Översikt med Lidens gamla kyrka markerad med röd punkt.

Figur 2. Översiktskarta, från FMIS.

Beskrivning av fornlämningen

I Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister beskrivs lämningarna som:

1) Ödekyrkogård 30x29 m (NO-SV) omgiven av en granhäck 2 m bred. Utanför häcken en 1-2 meter bred terrass 0,3-1 m h. Från N hörn går terrassen ut 40 m OV och är 0,1 m h. I SO långsidan en stegport 4x4 m knuttimrad från 1639. I O del 2 smidda järnkors och i stegport 16 st.

2) Kyrka, 14x10 m (NV-SO) på SV sida vapenhus 5x4 m på NO sida sakristia. Uppförd av kluven natursten. Spåntak.

8 m O om Ka O hörn är nr 3) Minnessten, granit 1,6x1,1 m st (35-235 gon) och 0,12 m tj. På NV sida är inskription. MAGNUS HUSS *1755 +1797 SEKELGAMLA HUGSKOTT BRAGTE HAN TILL VERKSTÄLLIGHET. HAN TYSTADE FALLET. LADE ÄLVEN TILL RO. FRAMSYNT DJÄRVHET BLEVTILL BÅTNAD FÖR FISKE. SKOGSVÅRD. INDUSTRI.

13m 110 gon om kyrkogårdens O hörn är nr: 4) Klockstapel av trä 7x7 m (15-115 gon) byggd 1958 på den gamla 1700-tals stapelns plats.

Äldre uppgifter om kyrkan

Lidens gamla kyrka är från sent 1400- eller tidigt 1500-tal, men det har sannolikt funnits en tidigare kyrka på platsen, vilket bland annat indikeras av ett triumfkrucifix, sannolikt från 1200-talet.

Hülphers skriver att kyrkan räknar sin ålder ifrån början af 1500-talet, ”såsom en gammal minnesskrift i choret berättar: Anno 1510 blef denna kyrkan bygd af D: no Josefo och derefter nno 1561 målad, gudi til ära och hans helgedom til prydning” (Hülphers 1910:101).

Berthelson utgår från att det innan nuvarande stenkyrka funnits en träkyrka i Liden och är frestad att anta att träkyrkan ganska snart- rimligtvis under 1300-talet – ersatts med en byggnad i sten (Berthelson 1968:6).

Bygden skriver att år 1314 omtalas ”Liid cum annexa” som särskildt pastorat, men församlingen torde redan under 1300-talets senare del lagts som annex under Indal (Bygden 1923:23).

Cornell har beskrivit Lidens gamla kyrka beträffande byggnaden, målningar, interiör och byggnadshistoria. Kyrkan består av långhus, i vars östra del koret är inrett, samt sakristia i norr och vapenhus i söder. Kyrkan är uppförd av gråsten i tämligen oregelbundna skiftgångar. Tegel har, förutom i de nu nedrasade valven, kommit till användning i fönster och dörrumfattningar samt i gavelröstenas avjämning upptill (Cornell 1939:219). Cornell menar att ett bevarat triumfkrucifix visar att en kyrka funnits på platsen åtminstone på 1200-talet (Cornell 1939:219).

Vid restaureringsarbetena i början av 1900-talet påträffades flera kistor. I ett brev som lämnats till Lars Hoflin den 2 januari 1917 (och som Anders Wästfelt skickat till Murberget) står följande:

”En gammal trovärdig person berättar att denna kyrka skulle rivas i avsikt att begagna de befintliga teglet, till den nya kyrkan, men i själva verket för att slippa att underhålla taket på det gamla templet, så fann man, när man ref upp golfet midt framför altaret 8 lik der jordade. De stodo 7 likkistor med likens hufud vända mot altaret. Ofanpå, tvärs öfer dessa stod en kista i hvilket låg ett kvinnolik med långt hår utbreddt på båda sidorna av ansiktet. Håret räckte långt nedom midjan. I en av de andre kistorna låg liket af en man hvars lemmar voro omvirade af näver, antagligen för att förekomma förruttnelse, och torde nog ha varit en prestman enär något av prestkrage synte, på händerna vore handskar och en kalott på hufudet. Å kistan voro gjorda 3 handtag af jern på varje sida. Liket hade alla tänder i behåll. Alla de 8 liken voro antagligen balsamerade enero väl bibehållna, af kläderna syntes att det varit 5 män och tre kvinnor. Svepningen och liken fölo tillsammans då man stötte till kistorna. Hvem de här begrofnar voro är ej känt”.

Pastor Lars Hoflin skrev under början av 1900-talet ner Lidens gamla kyrkas historik. Han använde sig av äldre räkenskaper, arkiv och intervjuer med äldre sockenbor (Hoflin 1917).

Enligt anteckningar av den under 1600-talet verksamme kyrkoherden Johannes Clemens Thelaus ska en finne vid namn Josefus ha varit upphovsman och grundläggare till Lidens gamla kyrka och tre andra tempel, nämligen Ljustorps, Selångers och Sköns kyrkor. Thelaus anger byggåret till 1483 (Hoflin 1917:5-6). Hülfers nämner att kyrkan blev byggd 1510 (Hoflin 1917:9). Möjligen anger skillnaden i tidsangivelserna byggtiden.

Sockenstämman fattade 1802 beslut om att Lidens gamla kyrka skulle rivas, beslutet verkställdes ej och ett nytt beslut fattades 1856. Material från den gamla kyrkan skulle användas vid uppförandet av den nya kyrkan (Hoflin 1917:25-27).

Valven revs men vinsten blev knappt hundra tegelstenar, Hoflin spekulerar om det bakom förstörelsen av kyrkan låg andra motiv än tillgång på byggnadsmaterial, nämligen att församlingen fruktade att bli betungade (av kostnader) för att hålla två kyrkor i skick innan den nya kyrkan blev färdigställd (Hoflin 1917:27). Därefter befann sig Lidens gamla kyrka i ett ruinliknande tillstånd.

Under 1900-talets början framfördes önskemål om restaurering av kyrkan och under 1910-talet renoverades kyrkan (Hoflin 1917:30-31).

I samband med renoveringsarbetena på 1910-talet utforslades allt det i kyrkan befintliga gruset efter de gamla hvalfen och inlades åsar av betong för ett blifvande golv (Hoflin 1917:32).

Redogörelse för undersökningen

Undersökningen som omfattade långhuset och södra delen av koret (mellersta och norra delarna av golvet i koret låg kvar) inleddes med att lösa jordmassor rensades bort. Jorden fylldes i fyllfat och hinkar och hällades i en skottkärra. Därefter kärrades jorden ut på kyrkogården och sållades.

Fynden som påträffades fick koordinatangivelser från den yta jorden grävs bort.

Hela ytan rensats ned cirka 0,1 meter, på vissa ställen som längst framme i långhusets centrala delar grävdes det djupare då det var uppenbart att det där var en grop som fyllts igen med tegelbitar.

Hela markytan i långhuset grävdes därefter ner ytterligare för att avlägsna lösa massor och för att få en bättre bild av konstruktioner och färgningar. Undersökningens syfte var dock inte att gräva ner djupare än så. Om marknivån hade sänkts mycket mer hade betongåsarna dessutom underminerats.

Längs norra och södra långhusväggarna finns rester av fundamenten till valvbågarna.

I östra delen av långhuset och fram till koret (förmodligen även in i koret som inte undersöktes i de centrala delarna) finns en grop igenfylld med jord och tegelbitar. Gropen är 2,5 x 4,3 meter stor inom långhuset och har troligen fungerat som gravkammare.

Golvet i södra delen av koret var borttaget och det var därför möjligt att undersöka ytorna där.

Länsstyrelsen gick in med medel för några dagars undersökning i koret. Det var tydligt att den tegelfyllda gropen i långhusets östra del även sträckte sig in i koret. I facket längst i öster (ytan mellan den östligaste betongåsen och östra gaveln) grävdes tegelmassorna bort och gropens form kunde därför dokumenteras i den östra delen. Gropen har förmodligen varit använd som gravkammare vilket styrks av Hoflins anteckningar (se ovan).

Figur 3. Arbetsbild. David Loeffler gräver i koret.

När delar av tegelmassorna grävts bort syntes en kraftig packning av stenblock synlig i korets centrala delar, 2,3 meter ut från grunden i södra delen av koret. Stenpackningen anslöt till östra gavelns grundläggning och omkring 2,35 meter vidare ut åt väster. Troligen har stenpackningen utgjort fundamentet till ett äldre altare i ett smalare kor. Om stenpackningen varit symetrisk (det fanns ingen möjlighet att kontrollera det vid undersökningen då golvet låg kvar och stenpackningen nådde ända upp till golvet) har fundamentet varit cirka 2,35 x 2 meter Ö-V.

Efter rensningen framträdde en grav i västra delen av långhuset. Kraniet var synligt och strax intill låg ett silvermynt (Fyndnummer 57 Johan III 1569-1592 Fyrk 1592). Möjligen har myntet lagts ner i samband med begravningen.

Vid undersökningen konstaterades att de invändiga måtten på Lidens gamla kyrka är cirka 13 x 6,9 meter.

I långhuset syntes en rad av stenblock parallellt med södra långhusväggen. Mitt för ingången böjde denna stenrad av vinkelrätt mot norr. Marknivån i norra delen av långhuset var högre än i södra delen. Det är därför möjligt att stenraden döljs under den kvarvarande jorden. Förmodligen utgör stenarna grunden till en äldre träkyrka. Den kyrkan har då haft måtten 8,5 x 6,5 meter Ö-V. Till detta kommer grundläggningen av det smala kor (2,35 x 2 meter) som indikeras av stenpackningen under golvet.

Om undersökningen hade fortskridit och vi grävt djupare skulle förmodligen flera konstruktioner, gravar och fynd påträffats.

Figur 4. Grav i västra delen av långhuset. Delar av kranium och mynt syns i ytan. Foto från söder.

Figur 5. Första facket från koret. Foto från söder.

Figur 6. Andra facket från koret. Foto från söder.

Figur 7. Tredje facket från koret. Foto från söder.

Figur 8. Fjärde facket från koret. Foto från söder.

Figur 9. Femte facket från koret. Foto från söder.

Figur 10. Sjätte facket från koret. Foto från söder.

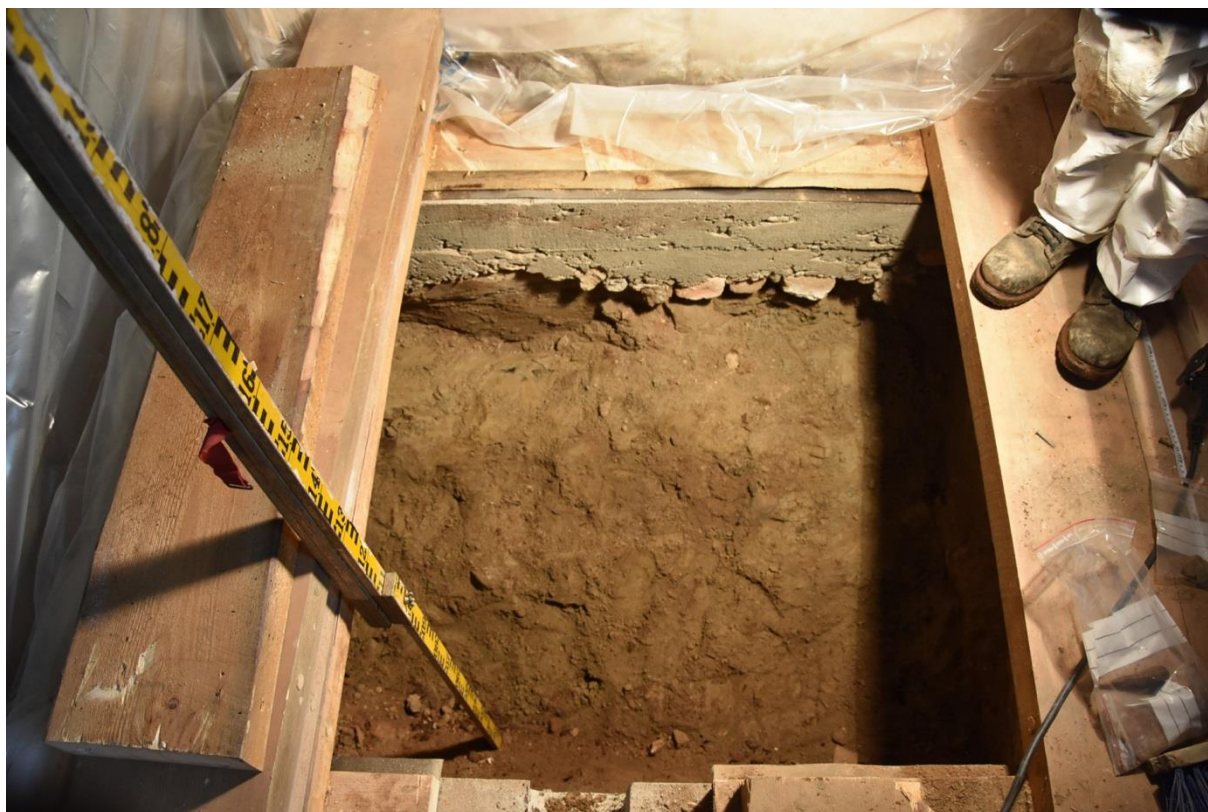
Figur 11. Sjunde facket från koret. Foto från söder.

Figur 12. Fundament av stenblock vid korets östra grund. Foto från söder.

Figur 13. Fundament av stenblock i andra facket från korets östra grund. Foto från söder.

Figur 14. Sydöstra hörnet av koret efter bortrensning av tegelbitar.

Fynden

De fynd som hittades i det översta lagret jord (0,1-0,2 meter) visar på en stor spridning i tid. Äldsta myntet är präglat i början av 1400-talet och det yngsta på 2000-talet.

Kritpipsfragment dateras oftast till 1600-1700-tal, två pärlor kan möjligen vara radbandspärlor från förreformatorisk tid, en hyska och ströning (dräktbeslag), dräktnålar och mynthängen representerar personliga tillhörigheter från historisk tid. Ljushållare av järn, målad puts, bokbeslag, en liten keramikbägare, blyspröjs och fönsterglas representerar troligen perioden från stenkyrkans uppförande fram till 1800-talet. Ben och tänder utgör rester efter begravingar inuti kyrkan.

Mynten

De flesta av de cirka 50 mynten som hittades vid undersökningen är från 1700-talet. Det äldsta myntet är präglat under första halvan av 1400-talet (Erik av Pommern). Denna typ av mynt cirkulerade inte så länge, förmodligen inte mer än högst något decennium. Myntet kan därför antas ha tappats eller deponerats före den nuvarande kyrkans tillkomst. Fyra mynt är präglade under 1500-talet.

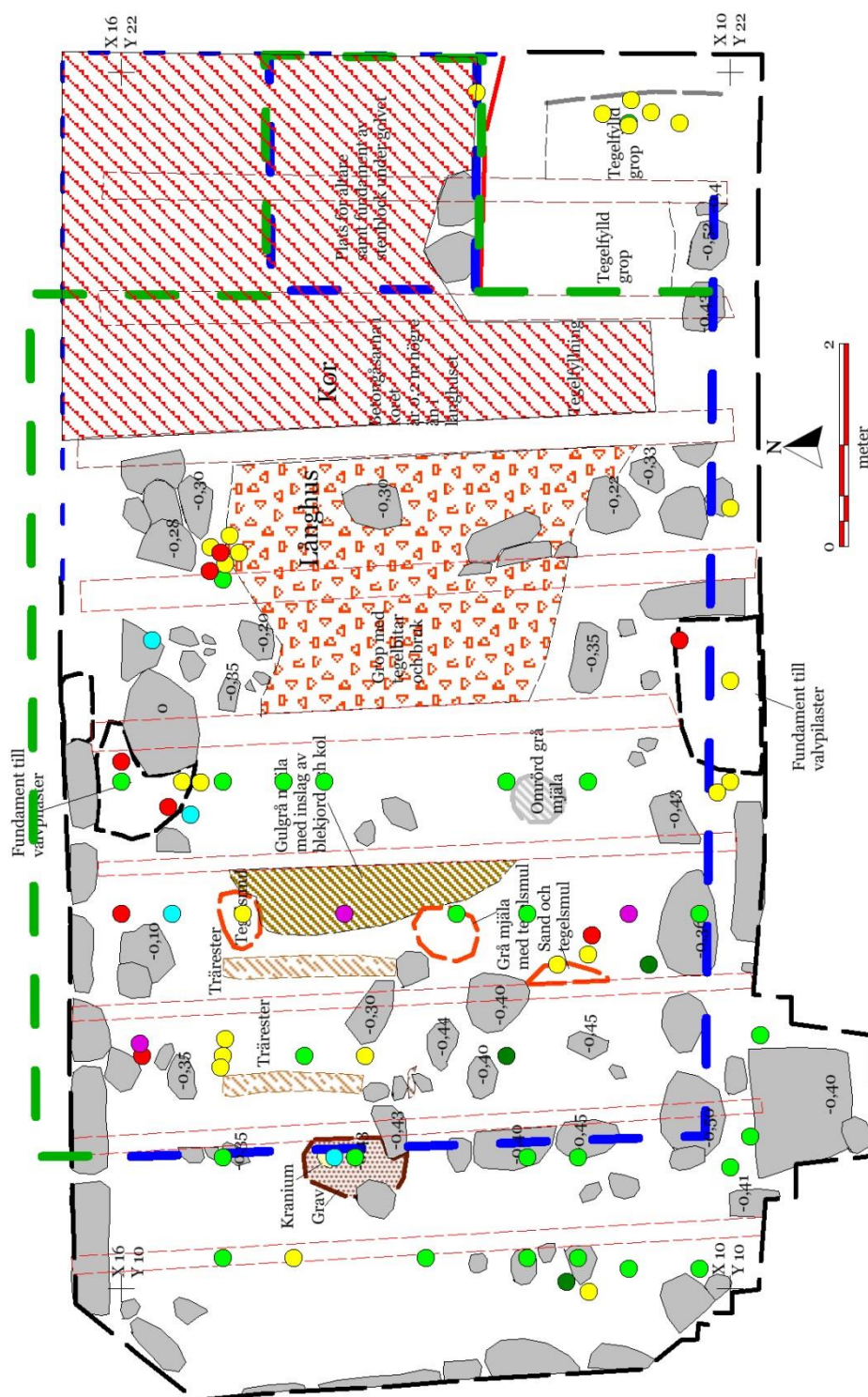
Kenneth Johnsson, professor i numismatik och penninghistoria vid Stockholms universitet har hjälpt till att identifiera bland annat de medeltida mynten.

Ett av mynten är präglat i Reval under Erik XIV, schilling u.å. (1563?). Myntningen i Reval under Erik XIV och Johan III följde inte den svenska mynträkningen och därför finns det förhållandevis få mynt hittade i Sverige. Den aktuella valören från Erik XIV är det femte exemplaret som hittats i Sverige (alla övriga är hittade i Sydsverige). För att visa hur sällsynt förekommande myntet var kan det enda skattfyndet (från Solna) tas som

exempel. Bland de 6 578 mynten fanns bara ett likadant mynt från Erik XIV. Av den högre valören ferdig är två funna i Sverige, vardera ett från Jämtland (Rösta by) resp. Norrbotten (Nederkalix kyrka).

Om alla valörer från Johan III tas med så finns det sammanlagt åtta lösfynd, ett från Gotland, ett från Västergötland och fem från Uppland (varav fyra från Stockholm), samt ett från Norrbotten (Nederkalix kyrka). Att mynten från Reval relativt sett är så vanliga i norra Sverige måste bero på att de kommit sjövägen direkt från Baltikum eller via (norra?) Finland som hade bra kontakter med Baltikum (Kenneth Johnsson muntligen).

Tre mynt har troligen använts som hängen då de har hål.

Figur 15. Plan över Lidens gamla kyrka. Den blå streckade linjen visar stenpackning som troligen utgjort grunden till en äldre träkyrka, i koret markeras ett fundament av stenblock (den norra sidan utgår från att stenpackningen varit symmetrisk i kyrkorummet). Den gröna streckade linjen visar en tolkad vägglinje för en äldre träkyrka. Den rödstreckade ytan visar vilken del av koret som inte undersöktes. Prickarna markerar ungefärlig plats för mynt, lila=1400-tal, turkos= 1500-tal, röda=1600-tal, gula=1700-tal, gröna=1800-tal.

*Figur 16. Fynd 118. Erik av Pommern 1396-1439, Stockholm, penning efter cirka 1410.
Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.*

*Figur 17. Fynd 134. Cirka 1440-1460. Stockholm, penning.
Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.*

Figur 18. Fynd 70. Sten Sture d.ä. 1470-1497, 1501-1504. Stockholm. Penning ca 1470-1504. Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Figur 19. Fynd 141. Sten Sture d.y. 1512-1520. Stockholm. 1/2 örtug u.å. Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Figur 20. Fynd 18. Gustav Vasa 1521-1560. Stockholm. Fyrk utan år (1532-1534). Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Figur 21. Fynd 57. Johan III 1569-1592. Fyrk 1592. Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Figur 22. Fynd 129. Erik XIV (1560-1568). Reval, schilling u.å. (1563?) Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Figur 23. Fynd 135. Karl XII 1666. 1/6 öre. Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Figur 24. Fynd 30. Fredrik I. 1 öre 1725. Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Figur 25. Fynd 51. Mynt som hängts. Ulrika Ellenora. 1 öre 1719. Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Figur 26. Fynd 68. Tyskland. Nürnberg. Spelpenning med den franske kungen Ludvig XV:s bild och namn. Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Figur 27. Fynd 39. Gustaf VI Adolf. 1/12 skilling 1805. Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Knappar, hyskor och andra dräkttillbehör

Fynd av personlig karaktär i form av dräkttillbehör utgörs av tre knappar, en hyska, en ströning (dräktbeslag), en pärla och en nål med hängen (i form av spiraler fästa i öglor) hittades i västra delen av långhuset.

Figur 28. Fynd 55. Ornerad knapp.

Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Figur 29. Fynd 82. Ornerad ströning.

Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Plomb

Plomber användes för att försegla varor. En plomb hittades vid södra långhusväggen i koret.

Figur 30. Fynd 148. Plomb. Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Bokbeslag

Sju bokbeslag av varierande ornering och utformning hittades i långhuset.

Figur 31. Bokbeslag med fyndnummer 73 och 90. Foto Sophie Nyström, ACTA konserveringscentrum AB.

Tolkning och diskussion

Frågan om en äldre kyrka funnits på platsen för Lidens gamla kyrka har med stor sannolikhet besvarats genom den arkeologiska undersökningen. Den äldre kyrkans storlek och utbredning är också utredd så långt det gick inom ramen för förundersökningen.

I långhuset syntes nämligen en rad av stenblock parallellt med södra långhusväggen. Mitt för ingången böjde denna stenrad vinkelrätt av mot norr. Marknivån i norra delen av långhuset var högre än i södra delen. Det är därför möjligt att stenraden döljs under den kvarvarande jorden.

Förmodligen utgör stenarna grunden till en äldre träkyrka. Den kyrkan har då haft måtten 8,5 x 6,5 meter Ö-V. Till detta kommer grundläggningen av det smala kor (2,35 x 2 meter Ö-V) som indikeras av stenpackningen under golvet.

Frågan om den äldre eller äldsta kyrkans datering är däremot inte utredd.

Undersökningen i långhuset var ytlig och några daterande föremål, anläggningar eller gravar som kan påvisa äldre dateringar än 1400-talet påträffades inte. Framtida undersökningar kan förhoppningsvis ge ett klarare besked om en äldre kyrkas datering.

Cornell menar att ett bevarat triumfkrucifix visar att en kyrka funnits på platsen åtminstone på 1200-talet. Men krucifixet kan mycket väl vara inköpt efter 1200-talet och behöver inte tyda på att en kyrka fanns i Liden under denna tid.

Kyrkan eller församlingen nämns i början av 1300-talet.

Det äldsta myntet som hittades vid undersökningen är präglat under börjas av 1400-talet.

Medelpad har förmodligen till stora delar varit kristnat runt 1050-e.Kr. utifrån de kända runstenarna. Om så varit fallet även i trakten kring Liden är ovisst. Många århundraden har förflutit mellan tiden för kristnandet och det äldsta skedet (tidigt 1400-tal) som undersökningen påvisat. Att det funnits flera generationer av kyrkor innan Lidens gamla kyrka byggdes verkar därför troligt.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-762-17

Länsmuseets dnr: 2017/26

Län: Västernorrland

Landskap: Medelpad

Kommun: Sundsvall

Socken: Liden

Fastighet: Lidens-Byn 1:46

Kartblad: 18 H oa

Undersökt yta: 62,5 m²

Belägenhet för kyrkan i Sweref 99 TM: X 6953 294 Y 591 620

Höjd över havet: Cirka 70 m

Undersökningstid: 2-3, 6, 8-9, 13-14/3-2017

Personal från Murberget Länsmuseet Västernorrland: Ola George, David Loeffler och Maria Nordlund.

Rapportsammanställning: Ola George.

Dokumentationsmaterial i form av ritning, fotografier, dagbok mm förvaras på Murberget, Länsmuseet Västernorrland.

Arkivhandlingar

Ritningar, ärende och rapport i arkivvärdigt material förvaras i Murbergets topografiska arkiv.

Referenser

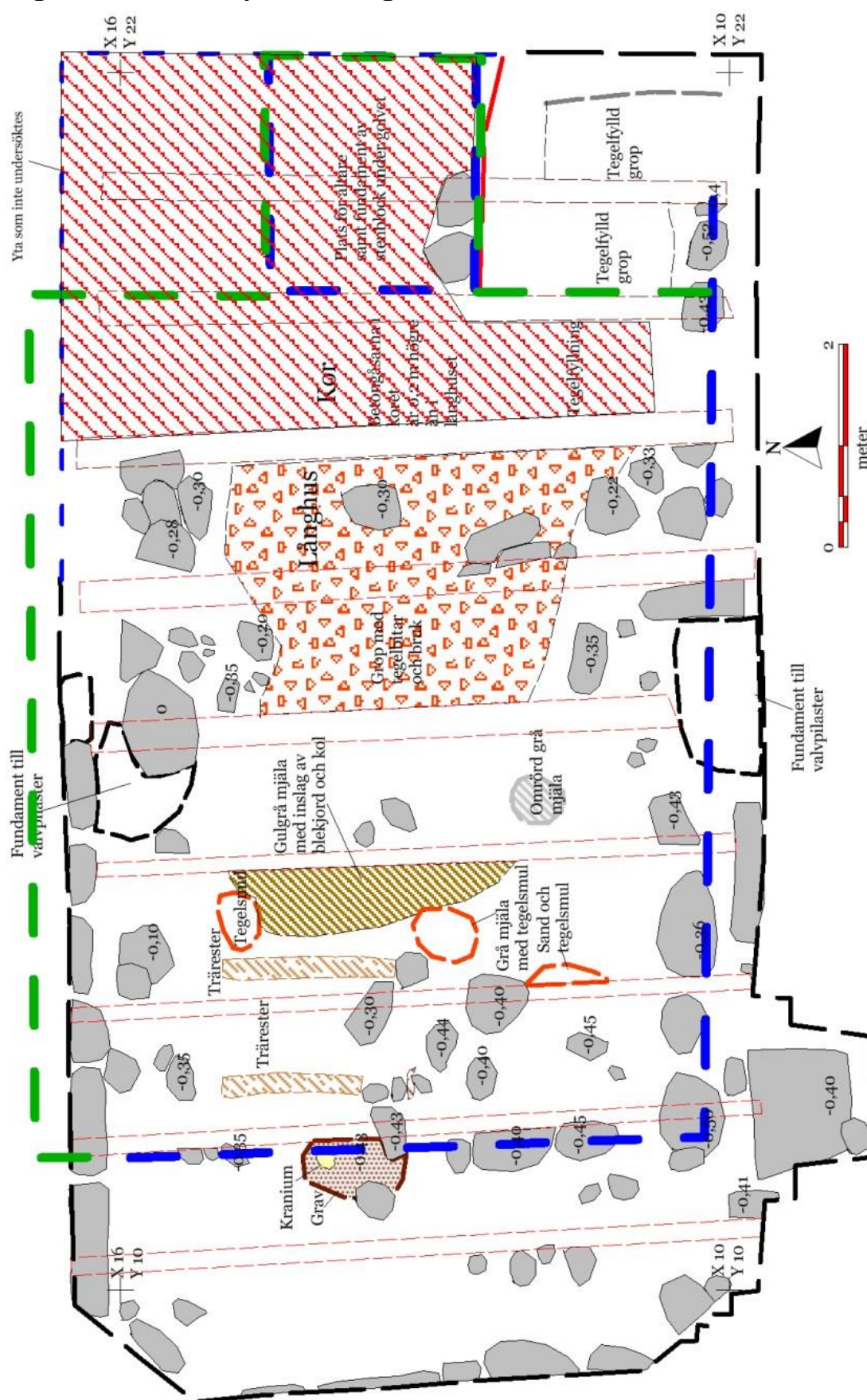
Berthelson, B. 1968. Lidens gamla kyrka, Svenska fornminnesplatser 31. Kungliga vitterhets historie och antikvitets akademien.

Bygden, L. 1923. Hernösands stifts herdaminne II, I-N.

Cornell, H. 1939. Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. Medelpad.

Hoflin, L. 1917. Lidens gamla kyrka. Anteckningar av Lars Hoflin. Kyrkoherde i Indals-Liden. Sundsvall.

Hülpers, A. 1910. Samlingar til en beskrifning öfver Norrland. Första samlingen om Medelpad.

Bilaga 2. Fyndlista.

Fyndnr	Fynd	X	Y	Mått	Antal	Vikt	Kommentar	Kasserad
1	Mynt	12,5	21,8	Diam 23,7 tjocklek 1,6	1	4,77	2,5 meter in från s långhusväggen (vid stenpackningen). 1 öre kopparmynt 1725	
2	Mynt	10,8	13,2	Diam 26,3 tjocklek 1,5	1	5,85	Från fack 4 (räknat från koret). 1/4 skilling 1803	
3	Mynt	14,3	10,3	Diam 23 tjocklek 1,1	1	2,8	Från fack 7 (räknat från koret.) 1/6 öre 1718	
4	Folie?	14,3	10,3	10 x 8 x 5,5	1	0,18	Från fack 7 (räknat från koret). Ev folie i guld, grönt och blått	
5	Bricka av järn	14,3	10,3	Diam 10,5 tjocklek 1,5	1	0,32	Från fack 7 (räknat från koret). Del av knapp? med litet hål i mitten	x
6	Fragment av mynt?	13	10,3	12,5 x 12 x 2,5	1	1,02	Från fack 7 (räknat från koret). Ev del av hopvikt mynt med hål	
7	Kritpipsfragment	10,3	13,7	Diam 8 längd 22,5	1	2,02	Från fack 4 (räknat från koret). Hålets diameter är 2 mm	
8	Knapp	10,3	13,7	Diam 15,5 tjocklek 6	1	2,12	Från fack 4 (räknat från koret).	
9	Knapp	10,3	13,7	Diam 20,5 tjocklek 1	1	2,59	Från fack 4 (räknat från koret).	
10	Bokbeslag	10,3	13,7	19,5 x 9 x 2,2	1	1,28	Från fack 4 (räknat från koret). Kantig	

							form	
11	Bricka	10,3	13,7	Diam 11,5 tjocklek 2,3	1	1,39	Från fack 4 (räknat från koret). Möjligen försilvråd. Avlångt hål i mitten 8 x 6,5	x
12	Glas	16	15	52,3 x 21 x 1,7	1	4,16	Från fack 3 (räknat från koret). Fönsterglas	
13	Kritpipsfragment	16	15	Diam 8,5 längd 34,7	1	3,08	Från fack 3 (räknat från koret). Hålets diameter är 2,3 mm	
14	Ben	16	15	112,5 x 22 x 14	1	11,28	Från fack 3 (räknat från koret).	x
15	Mynt	15,4	15	Diam 29,4 tjocklek 2,6	1	11,43	Från fack 3 (räknat från koret). ¼ ör 1634	
16	Mynt	15,4	15	Diam 24,7 tjocklek 1,5	1	4,81	Från fack 3 (räknat från koret). 1 öre 1719	
17	Mynt	15,4	15	Diam 23,7 tjocklek 1,6	1	4,9	Från fack 3 (räknat från koret). 1 öre 1724	
18	Mynt	15,4	15	Diam 13,7 tjocklek 0,6	1	0,95	Från fack 3 (räknat från koret). Gustav Vasa 1521-1560. Stockholm. Fyrk utan år (1532-1534). SM 95	
19	Mynt	15,4	15	Diam 21 tjocklek 1,6	1	4,1	Från fack 3 (räknat från koret). 2 öre 1964	
20	Glas	15,4	15	82,5 x 23,5 x 1,3	1	4,19	Från fack 3 (räknat från koret). Fönsterglas	

21	Bokbeslag	15,4	15	23,8 x 8,5 x 5,3	1	2	Från fack 3 (räknat från koret).	
22	Bricka	15,4	15	Diam 8,8 tjocklek 0,5	1	0,12	Från fack 3 (räknat från koret). Skålformad	
23	Metallfragment	15,4	15	26 x 7 x 0,5	1	0,79	Från fack 3 (räknat från koret). U-format	
24	Nit?	15,4	15	Diam 9,9 tjocklek 8,2	1	0,93	Från fack 3 (räknat från koret). Kan vara modern nit	x
25	Mynt	16	15,2	Diam 26 tjocklek 1,8	1	6,13	Från fack 3 (räknat från koret). 1/6 öre 1677	
26	Ben	15	12,3	65 x 24,5 x 17	1	10,11	Från fack 5 (räknat från koret).	x
27	Tand	15	12,3	24,4 x 9 x 8	1	1,22	Från fack 5 (räknat från koret).	x
28	Mynt	15	17	Diam 22,5 tjocklek 1	1	2,67	Från fack 1 (räknat från koret). Under predikstolen. 1/6 ör 1718	
29	Mynt	11,7	13,2	Diam 30,4 tjocklek 2,5	1	14,16	Från fack 4 (räknat från koret). 1 öre 1747	
30	Mynt	13,6	12,3	Diam 23,6 tjocklek 1,5	1	4,96	Från fack 5 (räknat från koret). 1 öre 1725	
31	Nål	13,6	12,3	Diam 0,6 längd 24	1	0,06	Från fack 5 (räknat från koret).	
32	Tandfragment	13,6	12,3	19 x 8 x 1,5	1	0,21	Från fack 5 (räknat från koret). Troligen fragment av djurtand	
33	Ben	15	11,3	56 x 48 x 36	2	35	Från fack 6 (räknat	x

							från koret). Två kotor	
34	Tand	15	11,3	17 x 7 x 6	1	0,43	Från fack 6 (räknat från koret).	x
35	Ben	12	10,3	72,5 x 36 x 27	3	51,54	Från fack 7 (räknat från koret).	x
36	Mynthänge	12	10,3	Diam 23,2 tjocklek 0,5	1	1,88	Från fack 7 (räknat från koret). Mynthänge med litet hål. Svårt att identifiera då det är bankat	
37	Mässingsbleck	12	10,3	42,5 x 18 x 1,3	1	7,71	Från fack 7 (räknat från koret). Rektangulärt mässingbleck med hål, sentida	x
38	Metallbleck	12	10,3	12,5 x 12,5 x 1	1	1,11	Från fack 7 (räknat från koret). Möjligen av silver	
39	Mynt	12,2	12,3	Diam 20,7 tjocklek 1	1	2,32	Från fack 5 (räknat från koret). 1/12 skilling 1805	
40	Nål	12,2	12,3	Diam 0,8 längd 28	1	0,11	Från fack 5 (räknat från koret).	
41	Mynt	15	17	Diam 22,5 tjocklek 1,2	1	3,59	Från fack 1, under och vid predikstolen. 1/6 ör 1715 XII	
42	Blyspröjs	15	17	98 x 60 x 4	3	78,24	Från fack 1, under och vid predikstolen. Troligen rester efter det fönster som funnits på norr	

							väggen.	
43	Keramikfragment	15	17	Diam 47,5 tjocklek 29	4	34,57	Från fack 1, under och vid predikstolen. Fragment av liten bägare av rödgods, glaserad på insidan	
44	Ljushållare	15	17	Diam 30 längd 79,4	1	51,54	Från fack 1, under och vid predikstolen. Ljushållare av järn med holk och tånge	
45	Glasfragment	15	17	35,5 x 32,5 x 2,5	1	5,45	Från fack 1, under och vid predikstolen. Grönaktigt glas, förmodligen från flaska	
46	Ornerat trä	15	17	41,5 x 17 x 12,5	1	1,10	Från fack 1, under och vid predikstolen. Ornerat och vitmålat fragment av trä, med cirka 9 mm diameter	
47	Bokbeslag	15	17	25,5 x 9,5 x 4,5	1	1,62	Från fack 1, under och vid predikstolen.	
48	Rund sten	15	17	Diam 26- 28,5 tjocklek 20,5	1	21,84	Från fack 1, under och vid predikstolen.	
49	Mynt	15	17	Diam 24,5	1	5,03	Från fack 1, under	

				tjocklek 1,4			och vid predikstolen. 1/6 öre 1707, bankad	
50	Mynt	15	17	Diam 25,6 tjocklek 1,5	1	5,38	Från fack 1, under och vid predikstolen. 1/6 öre 1686	
51	Mynthänge	15	17	Diam 24,5 tjocklek 1,8	1	6,95	Från fack 1, under och vid predikstolen. 1 öre 1719 med hål. Har antagligen burits som smycke	
52	Mynt	15	17	Diam 29,3 tjocklek 2,1	1	10,46	Från fack 1, under och vid predikstolen. 1/4 ör drottning Kristina	
53	Mynt	11,4	13,3	Diam 24 tjocklek 1,3	1	4,14	Från fack 4 (räknat från koret). 1 öre från 1719	
54	Mynt	11,4	13,3	Diam 18,3 tjocklek 0,6	1	1,05	Från fack 4 (räknat från koret). 1 öre 1682	
55	Knapp	11,4	13,3	Diam 18 tjocklek 5	1	2,83	Från fack 4 (räknat från koret). Ornerad knapp	
56	Järnring	11,4	13,3	Diam 17,5 tjocklek 5,5	1	3	Från fack 4 (räknat från koret). Ring av böjd järnten, ej helt hopvälvd utan hopböjd	x
57	Mynt	13,9	11,3	Diam 19,5 tjocklek 0,6	1	0,91	Från fack 6 (räknat från koret). Mynt	

							intill kranium i grav. Johan III 1569- 1592. Stockholm. Fyrk 1592. SM 119	
58	Ben	11,5	10,3	55,5 x 37,5 x 43,5	3	36,64	Från fack 7 (räknat från koret). Två kotor och ett mindre rörben med led	x
59	Pärla	11,5	10,3	Diam 6,9 tjocklek 2,3- 4,8	1	0,17	Från fack 7 (räknat från koret). Pärla av ben ? Troligen sprucken på tvären	
60	Fiskkota	11,5	10,3	Diam 16,5 tjocklek 13	1	1,31	Från fack 7 (räknat från koret).	
61	Mynt	11,5	10,3	Diam 15 tjocklek 0,9	1	1,33	Från fack 7 (räknat från koret). 10 öre Oskar II, sliten	
62	Mynt	11,5	10,3	Diam 25 tjocklek 1,3	1	4,53	Från fack 7 (räknat från koret). 1 öre 1721 Fredrik I	
63	Mynt	15	12,3	Diam 23,6 tjocklek 1,3	1	4,32	Från fack 5 (räknat från koret). 1 öre 1725	
64	Mynt	15	12,3	Diam 22,6 tjocklek 1	1	3,04	Från fack 5 (räknat från koret). 1/6 öre 1718	
65	Mynt	15	12,3	Diam 25,3 tjocklek 1	1	4,28	Från fack 5 (räknat från koret). 1 öre 1719	
66	Järnbricka	15	12,3	Diam 17,4 tjocklek 2,5	1	1,72	Från fack 5 (räknat från koret).	
67	Nålar	15	12,3	Diam 0,8 längd 26,5	7	0,67	Från fack 5 (räknat från koret).	
68	Mynthänge	15,8	12,3	Diam 19 tjocklek 0,5	1	0,9	Från fack 5 (räknat från koret).	

							Tyskland. Nürnberg. Spelpenning med den franske kungen Ludvig XV:s bild och namn.	
69	Mynt	15,8	12,3	Diam 25,9 tjocklek 2	1	7,61	Från fack 5 (räknat från koret). 1/6 öre 1666	
70	Mynt	15,8	12,3	Diam 13 tjocklek 0,5	1	0,29	Från fack 5 (räknat från koret). Sten Sture d.ä. 1470- 1497, 1501-1504. Stockholm. Penning ca 1470-1504. Malmer KrH Yllc.	
71	Mynt	15,8	12,3	Diam 22 tjocklek 1,6	1	4,48	Från fack 5 (räknat från koret). 50 öre 1981	
72	Mynt	15,8	12,3	Diam 18,7 tjocklek 1,8	1	3,76	Från fack 5 (räknat från koret). 50 öre 2007	
73	Bokbeslag	15,8	12,3	25 x 9,8 x 4	1	2,20	Från fack 5 (räknat från koret).	
74	Kritpipsfragment	15,8	12,3	Diam 5,5 längd 22,6	1	0,79	Från fack 5 (räknat från koret). Hålets diameter 1,8	
75	Nålar	15,8	12,3	Diam 0,8 längd 27	11	1,16	Från fack 5 (räknat från koret).	
76	Blybleck	10,3	10,2	43 x 26 x 2,5	2	11,66	Från fack 7 (räknat från koret).	
77	Järnbleck	10,3	10,2	31,5 x 31 x 5,8	1	7,31	Från fack 7 (räknat från koret). Bältesbeslag? Med nit på ena sidan	

78	Mynt	15	10,3	Diam 27,7 tjocklek 1,7	1	6,6	Från fack 7 (räknat från koret). Mynt av järn. 5 öre från Gustav V	
79	Järnbricka	15	10,3	Diam 16 tjocklek 1,5	1	1,14	Från fack 7 (räknat från koret). Mynt av järn?	
80	Mynt	15	10,3	Diam 25 tjocklek 1,8	1	7,09	Från fack 7 (räknat från koret). 1 kr 1968	x
81	Mynt	15	10,3	Diam 25 tjocklek 1,8	1	7,04	Från fack 7 (räknat från koret). 1 kr 1990	x
82	Ströning	15	10,3	20,6 x 15,5 x 1,8	1	0,33	Från fack 7 (räknat från koret). Ornerat dräktbeslag	
83	Pärla	15	10,3	Diam 10,7 tjocklek 2-8	1	0,42	Från fack 7 (räknat från koret). Pärla av ben. Sprucken på tvären	
84	Nål	15	10,3	Diam 0,8 längd 37,5	1	0,2	Från fack 7 (räknat från koret).	
85	Knapp	12	11,3	Diam 13 tjocklek 2	1	0,74	Från fack 6 (räknat från koret). Med bevarade textilier i kanten	x
86	Ben	12	11,3	61,5 x 20,5 x 16	1	5,05	Från fack 6 (räknat från koret). Ben med två leder, fingerben?	x
87	Stift	12	11,3	Diam 2,5 längd 15,5	1	0,11	Från fack 6 (räknat från koret). Rörformat	
88	Nålar	14,2	12,3	Diam 1 längd 39,5	7	1,01	Från fack 5 (räknat från koret).	

89	Puts	14	15	51 x 34,5 x 39	1	40,37	Från fack 3 (räknat från koret).	
90	Bokbeslag	11,4	15	21 x 10,5 x 5,5	1	2,5	Från fack 3 (räknat från koret).	
91	Mynt	10,5	21,5	Diam 23,8 tjocklek 1,3	1	4,44	Från första facket i koret. 1 öre 1719	
92	Glasfragment	10,5	21,5	26 x 25 x 3	4	5,22	Från första facket i koret. Flaskglas?	
93	Puts	10,5	21,5	38,5 x 31 x 10,5	1	11,87	Från första facket i koret.	
94	Mynt	11,5	11,3	Diam 17 tjocklek 1,3	1	2,19	25 öre 1973	
95	Ben	10	11,2	30 x 17 x 15	2	3,13	Från fack 6 (räknat från koret).	x
96	Kritpipsfragment	12	13,7	Diam 6- 7,5 längd 41	1	1,80	Från fack 4 (räknat från koret). Hålets diameter 2,3	
97	Bokbeslag	12	13,7	20,5 x 10,3 x 6	1	1,35	Från fack 4 (räknat från koret).	
98	Metallfragment	12	13,7	19 x 2,8 x 0,4	1	0,23	Från fack 4 (räknat från koret). Böjd, ursprunglig längd cirka 30	
99	Hyska	12,7	13,7	10,5 x 9 x 2	1	0,25	Från fack 4 (räknat från koret).	
100	Ben	13,7	11,3	31 x 18 x 14,5	1	2,91	Ben med två leder, tåben?	x
101	Tand	13,7	11,3	15,5 x 13 x 7	1	1,38		x
102	Nål	13,7	11,3	Diam 0,6 längd 22	1	0,05		
103	Kritpipsfragment	9,7	12,5	Diam 8,3 längd 16,5	1	1,26	Från fack 5 (räknat från koret). Hålets diameter 2,2	
104	Kritpipsfragment	11	21,5	Diam 6,8 längd 40,6	1	2,65	Första facket i koret. Hålets diameter 1,9	

105	Ljushållare	11	21,5	Diam 27 längd 90	1	47,57	Första facket i koret. Med holk och tånge	
106	Knapp	11	21,5	Diam 18,5 tjocklek 7	1	1,38	Första facket i koret. Ornerad knapp	
107	Mynt	11	21,5	Diam 23 tjocklek 1	1	3,09	Första facket i koret. 1/6 öre 1716 Karl XII	
108	Mynt	11	21,5	Diam 23,7 tjocklek 1,6	1	4,59	Första facket i koret. 1 öre 1724	
109	Mynt	11	21,5	Diam 24,5 tjocklek 1,3	1	4,25	Första facket i koret. 1 öre 1778	
110	Mynt	11	21,5	Diam 34,2 tjocklek 3,9	1	28,70	Första facket i koret. 2 öre 1760	
111	Ben	11	21,5	42 x 31 x 2,5	2	4,33	Första facket i koret. Del av skallben (troligen av barn) samt annat ben	x
112	Puts	11	21,5	85 x 57 x 13	4	178	Första facket i koret. Puts med svart och röd målning	
113	Glas	11	21,5	25,5 x 20,5 x 1,3	1	1,29	Första facket i koret. Fönsterglas	
114	Ben	10	17,7	60 x 13 x 6	1	2,16	Från fack 1 (räknat från koret).	x
115	Mynt	10	17,7	Diam 27,5 tjocklek 1,4	1	6,42	Från fack 1 (räknat från koret). 1/2 skilling 1799. Riksgälds.	
116	Mynt	14,8	13,7	Diam 24,5 tjocklek 1,3	1	4,54	Från fack 4 (räknat från koret). 1 öre 1719	
117	Tand	14,4	15	19,5 x 7 x 6,5	1	0,7	Från fack 3 (räknat från koret).	x
118	Mynt	11	13,7	Diam 13,6 tjocklek 0,6	1	0,20	Från fack 4 (räknat från koret). Erik av	

							Pommern 1396-1439, Stockholm, penning efter cirka 1410. Malmer KrH Yllc	
119	Metalbleck	11	13,7	20,5 x 11,6 x 1	1	1,00	Från fack 4 (räknat från koret). Triangulär form	
120	Metalltråd	11	13,7	Diam 0,8 längd 29,5	1	0,01	Från fack 4 (räknat från koret). Möjligen av silver	
121	Glasbricka	11	10,2	Diam 19,6 tjocklek 1,3	1	0,92	Från fack 7 (räknat från koret). Oslipat glas därför troligtvis inte till glasögon	
122	Keramikfragment	11	10,2	42,5 x 31,5 x 4	1	5,92	Från fack 7 (räknat från koret). Mynningsbit av rödgods, vit utsida, brun insida med vit rand	
123	Ben	11	10,2	150 x 15,5 x 12,5	1	19,27	Från fack 7 (räknat från koret). Med en led	x
124	Metalbricka	11	10,2	Diam 22 tjocklek 2	1	1,73	Från fack 7 (räknat från koret). Rund bricka med skev yta, troligen kopparlegering	
125	Glasfragment	15	15	Diam 32 tjocklek 19	1	9,29	Från fack 3 (räknat från koret). Rund och välvd glasbit omlindad med trådar, inuti ett metallbleck med	

							litet hål i, har antagligen varit vulst då glaset ör sprucket i båda ändar. Möjligen rest av timglas	
126	Mynt	10	16	Diam 24 tjocklek 1,2	1	4,39	Funnen vid rensning vid fundamentet till södra valvbågen. 1 öre 1719	
127	Mynt	10	16	Diam 16 tjocklek 1,2	1	2,03	Funnen vid rensning vid fundamentet till södra valvbågen. 1 öre 1953	
128	Ben	15,5	13,7		6	18,31	Från fack 4 (räknat från koret).	
129	Mynt	15,5	13,7	Diam 18 tjocklek 0,7	1	1,19	Från fack 4 (räknat från koret). Erik XIV (1560-1568). Reval, schilling u.å. (1563?) SB 26	
130	Ben	9,8	11,5	24,5 x 17,5 x 15	1	1,36	Från fack 6 (räknat från koret).	x
131	Metallbleck	9,8	11,5	16 x 10,7 x 0,9	1	1,09	Från fack 6 (räknat från koret). Möjligen av tenn	x
132	Mynt	13,8	13,7	Diam 24,8 tjocklek 1,3	1	4,73	Från fack 4 (räknat från koret). 1 öre 1722	
133	Nålar	13,8	13,7	Diam 0,8 längd 24	2	0,20	Från fack 4 (räknat från koret).	
134	Mynt	13,8	13,7	Diam 11,8-	1	0,22	Från fack 4 (räknat	

				14 tjocklek 0,4			från koret). Cirka 1440-1460. Stockholm, penning. Malmer Krh Ylla.	
135	Mynt	16	13,7	Diam 25,8 tjocklek 1,9	1	6,64	Från fack 4 (räknat från koret). 1/6 öre 1666	
136	Bokbeslag	16	13,7	24,5 x 10,5 x 4,7	1	2,40	Från fack 4 (räknat från koret).	
137	Nål med hängen	16	13,7	Diam 1,5 längd 49,5	1	2,34	Från fack 4 (räknat från koret). Nålen har två spiraler fästa i öglor	
138	Nål	16	13,7	Diam 0,9 längd 30,5	1	0,16	Från fack 4 (räknat från koret).	
139	Mynt?	12,2	15	18 x 11,5 x 5	1	1,44	Från fack 3 (räknat från koret). Möjligen hopknycklad brakteat	
140	Nyckel	15,7	16,4	65 x 24 x 8,5	1	12,36	Från fack 2 (räknat från koret).	
141	Mynt	15,7	16,4	Diam 17,3 tjocklek 0,7	1	1,07	Från fack 2 (räknat från koret). Sten Sture d.y. 1512- 1520. Stockholm. 1/2 örtug u.å. LL 9a	
142	Tand	10	15	18 x 11,5 x 10,5	1	1,86	Från fack 3 (räknat från koret).	x
143	Pollett	10	15	Diam 29 tjocklek 1,1	1	5,39	Från fack 3 (räknat från koret). Stora bergslags pollett 1791	
144	Mynt	10	15	Diam 28,7	1	4,90	Från fack 3 (räknat	

				tjocklek 1,3			från koret). 1 öre 1719	
145	Kritpipsfragment	10,5	16,4	Diam 7,8 längd 45	3	6,57	Från fack 2 (räknat från koret). Hålets diameter 2,5. Ett fragment av skaftet, två fragment av holken	
146	Mynt	10,5	16,4	Diam 26 tjocklek 1,9	1	6,8	Från fack 2 (räknat från koret). 1/6 öre 1671	
147	Metallremsa	10,5	16,4	Bredd 3,5 tjocklek 0,5	1	1,48	Från fack 2 (räknat från koret). Ihop knycklad remsa av bly	
148	Plomb	10,5	16,4	Diam 16 tjocklek 6,4	1	6,19	Från fack 2 (räknat från koret). På ena sidan L, På andra sidan SR	
149	Profiltegel			280 x 130 x 82	1	3500	Från fack 2 (räknat från koret).	
150	Profiltegel			260 x 140 x 85	1	3500	Från koret	
151	Mynt	10	15	Diam 29	1	5,3	Från fack 3 (räknat från koret). Stora Kopparbergs pollet 1791	

Bilaga 3. Fotolista.

Foto nr	Beskrivning	Fotad från
1	Fack 1 (ytan mellan koret och första betongbalken väster där om) innan rensning	Söder
2	Fack 2 (ytan mellan första och andra betongbalken väster om koret) innan rensning	Söder
3	Fack 3 (ytan mellan andra och tredje betongbalken väster om koret) innan rensning	Söder
4	Fack 4 (ytan mellan tredje och fjärde betongbalken väster om koret) innan rensning	Söder
5	Fack 5 (ytan mellan fjärde och femte betongbalken väster om koret) innan rensning	Söder
6	Fack 6 (ytan mellan femte och sjätte betongbalken väster om koret) innan rensning	Söder
7	Fack 7 (ytan mellan sjätte och sjunde betongbalken väster om koret) innan rensning	Söder
8	Arbetsbild, David Loeffler gräver i södra delen av fack 1	Väster
9	Arbetsbild, David Loeffler gräver i södra delen av fack 1	Väster
10	Grav i fack 6 med del av kranium och mynt	Söder
11	Grav i fack 6 med närbild av del av kranium och mynt	Söder
12	Sällhögen söder om södra långhusväggen	Väster
13	Interiör från barracken med bekämpningsmedel och vatten under tvättstället	
14	Fack 1 (ytan mellan koret och första betongbalken väster där om) efter rensning	Söder
15	Fack 2 (ytan mellan första och andra betongbalken väster om koret) efter rensning	Söder
16	Fack 3 (ytan mellan andra och tredje betongbalken väster om koret) efter rensning	Söder
17	Fack 4 (ytan mellan tredje och fjärde betongbalken väster om koret) efter rensning	Söder
18	Fack 5 (ytan mellan fjärde och femte betongbalken väster om koret) efter rensning	Söder
19	Fack 6 (ytan mellan femte och sjätte betongbalken väster om koret) efter rensning	Söder
20	Fack 7 (ytan mellan sjätte och sjunde betongbalken väster om koret) efter rensning	Söder
21	Arbetsbild, David Loeffler gräver i sydöstra delen av koret	Väster
22	Sydöstra hörnet av koret efter bortrensning av fyllnadsmassor. Jordbank av mjåla synlig intill den östra grunden	Väster
23	Stenblock i korets mellersta östra del omkring 2,5 meter in från den södra korväggen	Söder
24	Stenpackning i mellersta facket i koret efter rensning en bit ner	Väster
25	Stenblock i korets mellersta fack omkring 2,5 meter in från den södra korväggen	Söder
26	Stenblock i korets mellersta fack omkring 2,5 meter in från den södra korväggen	Söder
27	Sällhögen söder om södra långhusväggen	Väster
28	Kyrkan och klockstapeln	Nordöst

Bilaga 4. Dagbok

2/3-2017

Etableringsdag. Körde ner material till Liden och började gräva. I första kärran jord hittades 1/2 örtug från Sten Sture den yngre 1512-1520. Senare under dagen hittades 3 kopparmynt från 1600-1700-tal, profiltegel, kritpipsfragment, plomb, ett armben och en tand.

I mitten av "facken" (andra facket från koret) syntes en igenfylld grop med jord, tegelfragment och bruk. Gropen utgör troligen resterna efter en igenfylld kammare. Röd målning syntes på flera putsbitar. Under dagen grävdes ungefär 1 1/3 fack.

3/3-2017

Fortsatt grävning och sällning. Tredje facket från koret grävdes färdigt, därefter grävdes området under predikstolen ut. Där hittades flera mynt från 1600-1700-tal (ett slitet med hål), ljushållare, blyspröjs, fragment av en liten keramikbägare mm. Vid avsökning med metaldetektor hittades ett mynt ungefär i mitten av långhuset och ett flertal nålar som troligen hör till svepningen i en ytlig grav. Sammanlagt hittades cirka 8 mynt under dagen.

6/3-2017

Fortsatte gräva och sälla i fjärde facket som grävdes klart och i femte facket som grävdes färdigt till hälften. Många fynd av nålar (antagligen till svepningar) av koppar och silver och många mynt (cirka 10) av vilka några var brakteater som ser ut att vara äldre än stenkyrkan. Ett mynt från Erik XIV präglat i Reval hittades. En stenpackning i fack 5 kan vara rester efter en äldre kyrka på platsen. De tidiga myntfynden gör det troligt att en äldre kyrka stått på platsen innan stenkyrkan byggdes.

8/3-2017

På morgonen intervjuad i P4 direktsänd radio. Sedan besök av församlingen och närboende, på eftermiddagen besök av journaliststuderande från Mittuniversitetet som skrev en artikel.

Under dagen grävdes fack 6 och 7 nästan färdigt. Fynd av mynt, en del sentida. Ett mynt var sönderbankat och hade hål (använd som hänge). Ytterliggare fynd av 1 öringar från 1700-talet. Bredvid en skalle i fack 6 hittades ett mynt, troligtvis ett s.k. Carronsmynt. Vi blev nästan färdiga med grävningen.

9/3-2017

Fortsatt grävning och sällning. De sista grävdes i fack 6. Därefter grävdes det sista i fack 1. På fundament av södra "korsarmen" hittades en 1/2 skilling från 1799. I fack 4 rensades lite till och då hittades en brakteat och ett bokbeslag. Metaldetektor användes men bara något fynd (utom järn) hittades, det var fortfarande svårt att söka av ytorna då betongbalkarna var armerade vilket störde metaldetektorn mycket.

13/3-2017

Gångvirket togs bort för att det skulle gå att dokumentera stenarna under. Ett fristående koordinatnät sattes ut och fynden togs till vara när de fått koordinatangivelser. Långhuset dokumenterades genom ritning, bara den nordligaste delen (0,5 meter) vara kvar att rita. Ett mynt (1 öring så klart) hittades på stenkanten under predikstolen. Två andra mynt från slutet av 1700-talet och början av 1800-talet hittades med metaldetektor.

14/3-2017

Vi grävde i södra delarna av koret där golvet var öppnat. I facket längst i öster grävdes nästan alla fyllnadsmassor (puts, tegel och jord) bort. Det visade sig att närmast östra grunden fanns mjäla, väster om mjälan hade fyllnadsmassorna uppenbarligen fyllt igen en grop. Omkring 2,5 meter från den södra långhusväggen fanns en kraftig stenpackning under koret. Denna stenpackning sträckte sig in i fack 2. I fack 2 hittades även block parallellt med södra långhusväggen (kanske syll till en äldre träkyrka). Sammanfattningsvis har mycket byggnadsrester hamnat i en grop i koret. Kanske är gropen rester efter en kammare.

I övrigt kompletterades ritningar och stenblocken nivellerades. Flera 1700-tals mynt hittades i det östligaste facket i koret.

Bilaga 5. Fotoark.

1

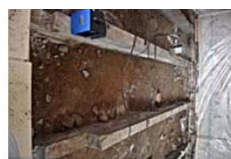
2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

Bilaga 6. Konserveringsrapport 1.

Konserveringsrapport

Lidens gamla kyrka

Konserveringsrapport

20171229

Ärende: konservering av föremål från en arkeologisk utgrävning

- 1. Fyndort:** Medelpad, Lidens gamla kyrka
- 2. Anal fyndnummer:** 82 fyndnummer
- 3. Material:** kopparlegering, tenn/blylegering, silver. **F5, 44, 66, 77, 78, 79, 99** och **105** redovisas i en separat konserveringsrapport.
- 4. Tillstånd:**

F1 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ytan täcktes fläckvis med ett tunt skikt av lera blandad med ljusgröna korrosionsprodukter. Årtal: 1725.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F2 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ytan täcktes bitvis av ett tunt korrosionsskikt med inslag av lera blandad med små gruskorn. Årtal: 1803.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F3 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ytan täcktes av ett skrovligt korrosionsskikt med inslag av lera blandad med små gruskorn. Enstaka ljusgröna korrosionsfläckar syntes på ytan. Årtal: 1718, 1/6 öre, SM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F4 Folie. En del kryssformad dekor var synligt på folien (guldfärgad). Blandat på ytan syntes ljusgröna korrosionsprodukter, inslag av små gruskorn. Kraftigt nedbrutet.

Ovan: före och efter konservering.

F5 Bricka av järn – redovisas i separat rapport.

F6 Fragment av mynt? Tenn/blylegering. Vikt. Ett litet hål på ytan. Ett tunt löst sittande lerskikt fanns på ytan fläckvis. Mycket svag antydning till dekor/prägling på ena sidan.

Ovan: före och efter konservering.

F8 Knapp. Kopparlegering. På ovansidan syntes vitt sediment med inslag av grön korrosion. Rester av en ögla (avbruten) syntes på baksidan. Blandad i ytbeläggningen fanns små gruskorn.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F9 Knapp. Kopparlegering. På ovansidan och randen fanns det flera partier med klorid korrosion som har format ljusgröna hårda blåsor. På knappens undersida syntes rester av järnkorrosion blandad med lera. Under den mekaniska bearbetningen under mikroskop framkom mer förgyllning över ytan på ovansidan och baksidan. Runt randen på ovansidan framkom dekor i form av linjer (svagt).

Ovan: efter konservering.

Ovan: efter konservering.

F10 Bokbeslag. Kopparlegering. Ytan täcktes av ett grönt korrosionsskikt med inslag av lera och små gruskorn på fram- och baksidan. Beslaget har två små hål. Underliggande yta uppvisade en jämn och mörk metallisk beläggning.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F15 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ytan täcktes med ett tunt skikt av lera blandad med ljusgröna korrosionsprodukter. ¼ öre.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F16 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ytan täcktes av en hård och grön korrosionsbeläggning med inslag av små gruskorn. Årtal: 1719.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F17 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Myntets yta täcktes av ett tunt och kompakt grönt korrosionsskikt med inslag av små gruskorn och lera. Årtal: 1724, 1 öre, KM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F18 Silvermynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Myntets yta täcktes av ett tunt och kompakt grönt korrosionsskikt med inslag av små gruskorn. Silverytan syntes fläckvis genom korrosionen.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F21 Bokbeslag. Kopparlegering. Föremålet består av en kopparlegering, järn och läder. Ytan täcktes av en grön korrosionsbeläggning blandad med lera. Inslag av järnkorrosion syntes på ovan- och baksidan. Mellan båda blecken finns rester av läder. Beslagets ovansida uppvisade dekor.

Ovan: före och efter konservering, fram och baksida.

F22 Bricka. Kopparlegering med järn. Ytan täcktes av ett tunt men kompakt lerskikt blandad med järnkorrosion. Underliggande yta hade en jämn mörkgrön beläggning. Brickan hade rester av en liten fot av järn.

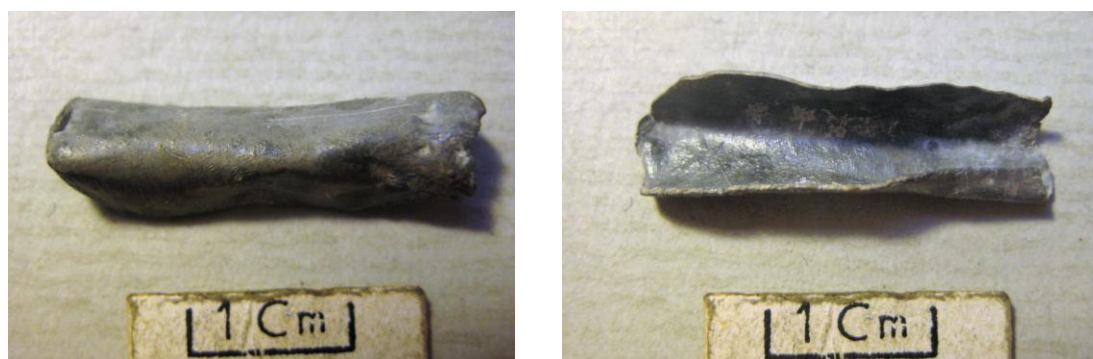

Ovan: före och efter konservering, fram och baksida.

F23 Metallfragment. Tennlegering. Längd 27 mm. Bredd 7 mm. Inåt böjd. Föremålet täcktes av en vitbrun beläggning bitvis över ytan.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F25 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ytan täcktes av ett småskrovligt grönt korrosionsskikt blandad med lera och små gruskorn. Årtal: 1673, 1/6 öre, SM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F28 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. På ytan syntes en skrovlig delvis hård grön korrosionsbeläggning med inslag av korrosionsblåsor, lera och små gruskorn. Årtal: 1718, 1/6 öre, SM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F29 Kopparmynt. Präglingen var väl synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ett mycket tunt lerskikt blandad med gröna och pulvriga korrosionsprodukter täckte ytan. Årtal: 1747, 1 öre, SM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F30 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ett tunt lerskikt med inslag av små gruskorn täckte ytan bitvis. Blandad i detta syntes fläckvisa partier med ljusgröna små korrosionskrustor. Underliggande yta hade en mörkgrön beläggning. Årtal: 1725, 1 öre.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F31 Nål. Kopparlegering. Det fanns ett tunt skikt med en ljusbrun småskrovlig beläggning. På ytan syntes också små hårda röda korrosionsblåsor. Längd 24 mm. Ytan var i ganska gott skick och det finns rester av förtenning?

Ovan: före och efter konservering.

F36 Mynthänge. Koppar. Ingen prägling var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Hänget hade en brun metallisk yta som täcktes bitvis med en grön korrosionsbeläggning blandad med lera.

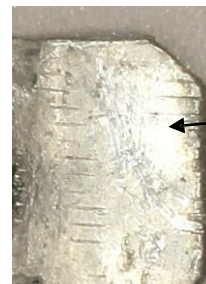

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F37 Metallbleck. 12 x 13 x 1 mm. Den metalliska ytan var synlig innan konservering. Små streck syntes på ytan (se pil) speciellt på den inåt böjda sidan.

Ovan: före och efter konservering.

F39 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Myntets yta täcktes av ett tunt och kompakt grönt korrosionsskikt med inslag av små gruskorn och lera. Årtal: 1805, 1/12 skilling.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F40 Nål. Kopparlegering. Det fanns ett tunt skikt med en ljusbrun småskrovlig beläggning. På ytan syntes också små hårda röda korrosionsblåsor. Längd 27 mm. Ytan var i ganska gott skick och det finns rester av förtenning?

Ovan: före och efter konservering.

F41 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Kantskadad. Ytan täcktes av ett lerskikt blandad med korrosionsprodukter. Årtal: ---5, SM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F42 Blyspröjs. Ytan täcktes bitvis av en brunaktig delvis tunn beläggning. Delarna var mjuka och böjliga.

Ovan: före och efter konservering.

F44 Ljushållare. Redovisas i separat rapport.

F47 Bokspänne. Kopparlegering. Föremålet består av en kopparlegering, järn och läder. Ytan täcktes av en grön korrosionsbeläggning blandad med lera. Inslag av järnkorrosion syntes på ovan- och baksidan. Mellan båda blecken finns rester av läder. Beslagets ovansida uppvisade dekor.

Ovan: före och efter konservering, fram- och baksida.

F49 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ytan täcktes av ett tunt lerskikt blandad med korrosionsprodukter. Underliggande yta hade en brungrön beläggning. Årtal. 1707, CXII.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F50 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ett tunt lerskikt blandad med gröna och pulvriga korrosionsprodukter täckte ytan. Årtal: 1685, 1/6 öre, SM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F51 Mynthänge. Koppar. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Myntet täcktes av ett småskrovligt korrosionsskikt blandad med lera. Årtal: 1719.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F52 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ett ganska kompakt lerskikt blandad med korrosion täckte ytan. Fläckvis syntes rödbruna metalliska ytan. ¼ öre.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F53 Kopparmynt. Antydning till prägling syntes innan konservering på åts- och frånsidan. Ett tunt grusigt lerskikt täckte ytan bitvis. Under syntes en grön korrosionsbeläggning. Årtal: 1719, 1 öre.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F54 Silvermynt. Präglingen syntes på ena sidan innan konservering. Ett tunt ljusgrönt korrosionsskikt blandat med lera täckte ytan. Årtal: 1682, 1 öre.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F55 Knapp. Kopparlegering. Dekor på ovansida. Ytan täcktes av ett skrovligt korrosionsskikt med inslag av små krutor och lera. Undersidan hade en ögla och två hål i metallen.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F57 Silvermynt med hög kopparhalt? Antydan till prägling syntes innan konservering på åt- och frånsidan.

Ett tunt lerskikt blandad med gröna korrosionsprodukter täckte ytan. Inslag av små gruskorn syntes i beläggningen.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F61 Silvermynt. Antydan till prägling syntes innan konservering på åt- och frånsidan. Den metalliska ytan syntes bitvis. På ytan syntes gröna korrosionsprodukter. 10 öre.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F62 Kopparmynt. Antydning till prägning syntes innan konservering på åts- och frånsidan. Ett tunt grusigt lerskikt täckte ytan bitvis. Under syntes en grön korrosionsbeläggning. Årtal: 1721 öre.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F63 Kopparmynt. En svag antydan till prägling syntes innan konservering på åt- och frånsidan. Ett tunt lerskikt blandad med ljusgröna korrosionsprodukter.
Årtal: 1725, 1 öre, KM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F64 Kopparmynt. Antydan till prägling syntes innan konservering på åt- och frånsidan. Ytan täcktes av ett delvis tjockt lerskikt med inslag av små gruskorn. Underliggande yta hade en mörkgrön beläggning. Årtal: 1718, 1/6 öre, SM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F65 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ytan täcktes av ett mörkgrönt korrosionsskikt med inslag av lera och små gruskorn. Årtal: 1710/19?, KM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F67 Nålar. 7 st. Längd mellan 20 – 30 mm. Kopparlegering. Det fanns ett tunt skikt med en ljusbrun småskrovlig beläggning på ytorna. På ytorna syntes också små hårda röda korrosionsblåsor. Ytorna var i ganska gott skick och det finns rester av förtenning?

Ovan: före och efter konservering.

F68 Mynthänge. Koppar. Präglingen var delvis synlig innan konservering. Den metalliska kopparytan syntes bitvis. Ytan täcktes av ett tunnt grönt korrosionsskikt blandat med lera. Enstaka små korrosionsblåsor syntes på ytan.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F69 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig på ena sidan innan konservering på åt- och frånsidan. Ytan täcktes av ett delvis tjockt lerskikt med inslag av små gruskorn. Underliggande yta hade en mörkgrön beläggning. Årtal: 1666, 1/6 öre, SM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F70 Silvermynt, brakteat. Präglingen var delvis synlig på ena sidan innan konservering på åtsidan. Ett tunt grönt korrosionsskikt blandad med lera täckte båda sidorna av myntet. Baksidan hade ett något tjockare lerskikt på ytan.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F73 Bokspänne. Kopparlegering. Två delar (ingen passning). Föremålet består av en kopparlegering, järn och läder. Ytan täcktes av en grön korrosionsbeläggning blandad med lera. Inslag av järnkorrosion syntes på ovan- och baksidan. Mellan båda blecken finns rester av läder. Beslagets ovansida uppvisade dekor.

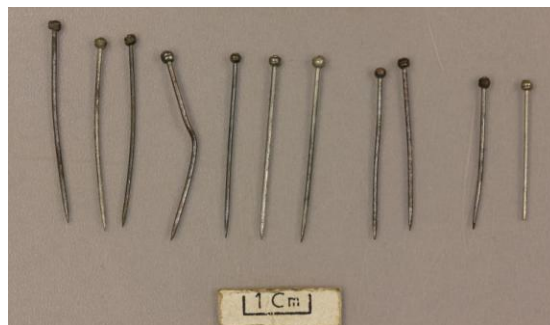

Ovan: före konservering, fram- och baksida.

Ovan: efter konservering, fram- och baksida.

F75 Nålar. 11 st. Längd mellan 22 – 30 mm. Kopparlegering. Det fanns ett tunt skikt med en ljusbrun småskrovlig beläggning på ytorna. På ytorna syntes också små hårda röda korrosionsblåsor. Ytorna var i ganska gott skick och det finns rester av förtenning?

Ovan: före och efter konservering.

F76 Blybleck. 2 delar (ingen passning). Ytan täcktes bitvis av en ljusbrun något skrovlig beläggning. Den metalliska ytan syntes. Det större fragmentet har inåt böjda kanter. Det mindre fragmentet har små räfflor på ytan.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

Ovan: små räfflor på ytan.

F82 Ströning. Kopparlegering. Dekor på ovansidan. Två små nithål syntes. Ströningen var genombruten på 3 ställen vid hörnen. Ytan täcktes av ett tunt lerskikt med inslag av små gruskorn. Underliggande yta hade en jämn mörkgrön beläggning.

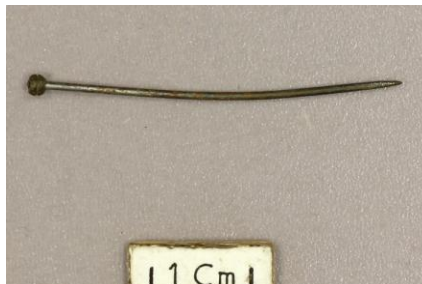

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F84 Nål. 1 st. Längd 37 mm. Kopparlegering. Det fanns ett tunt skikt med en ljusbrun småskrovlig beläggning på ytan samt enstaka små hårda röda korrosionsblåsor. Ytan var i ganska gott skick och det finns rester av förtenning?

Ovan: före och efter konservering.

F87 Stift. Kopparlegering. Längd 15.5 mm. Avsmalnande i ena änden. Små räfflor syntes på det avsmalnande partiet (se pil nedan). Ett tunt lerskikt med gruskorn täckte ab grön korroderad yta.

Ovan: före och efter konservering.

F88 Nålar. 7st. Längd mellan 23 – 40 mm. Kopparlegering. Det fanns ett tunt skikt med en ljusbrun småskrovlig beläggning på ytorna samt små hårda röda korrosionsblåsor. Ytorna var i ganska gott skick och det finns rester av förtenning?

Ovan: före och efter konservering.

F90 Bokbeslag. Kopparlegering. Föremålet består av en kopparlegering, järn och läder. Ytan täcktes av en grön korrosionsbeläggning blandad med lera. Inslag av järnkorrosion syntes på ovan- och baksidan. Mellan båda blecken finns rester av läder. Beslagets ovansida uppvisade dekor i form av ett huvud och blomma?

Ovan: före konservering, fram- och baksida.

Ovan: efter konservering, fram- och baksida.

F91 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig på ena sidan innan konservering. Ytan täcktes av ett grönt korrosionsskikt med inslag av små gruskorn. Den metalliska kopparytan syntes bitvis. Årtal: 1719, - öre, KM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F97 Bokbeslag. Kopparlegering. Föremålet består av en kopparlegering, järn och läder. Ytan täcktes av en grön korrosionsbeläggning blandad med lera. Inslag av järnkorrosion syntes på ovan- och baksidan. Mellan båda blecken finns rester av läder samt lösa små läderfragment. Beslagets ovansida uppvisade dekor.

Ovan: före konservering, fram och baksida.

Ovan: efter konservering, fram och baksida.

F98 Metallfragment. Beslag. Tennlegering? Böjd med två små hål vid vardera ände. Föremålet täcktes av ett småskrovligt och hårt sittande grönt korrosionsskikt. Inslag av små rödbruna krustor syntes fläckvis över ytan.

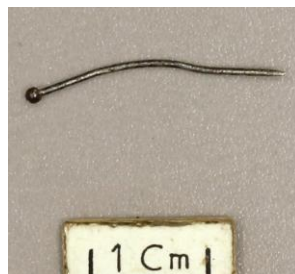
Ovan: före och efter konservering.

F99 Hyska. Järn. Redovisas i separat konserveringsrapport.

F102 Nål. 1 st. Kopparlegering. Längd 2 mm. Något böjd. Samma korrosionsstatus som F88.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F105 Ljushållare. Järn. Redovisas i separat konserveringsrapport.

F106 Knapp. Kopparlegering. Knappen hade dekor på ovansidan. På undersidan satt organiskt material (löst). I materialet syntes 5 små hål. Ytan täcktes bitvis av ett tunt lerskikt med inslag av delvis porösa ljusgröna korrosionsprodukter.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering, ovan- och undersida.

Organiskt material.

F107 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ett tunt lerskikt blandad med ljusgröna korrosionsprodukter täckte ytan bitvis. Den metalliska kopparytan framträdde innan konservering. Årtal: 1716, 1/6 öre, SM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F108 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ett skrovligt grönt korrosionsskikt blandad med lera och små gruskorn. Årtal: 1724, 1 öre, KM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F109 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan.
Årtal: 1778, 1 öre, KM. Samma korrosionsstatus som F108.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F110 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Myntet täcktes av ett kompakt lerskikt på ena sidan. Blandad i detta förekom inslag av små gruskorn och ljusgröna delvis porösa korrosionsprodukter. Den andra sidan hade en sparsammare korrosionsbeläggning fläckvis över ytan. Årtal: 1760, 2 öre, SM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F115 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Den metalliska kopparytan täcktes bitvis av mörkgröna korrosionsprodukter med inslag av lera. Årtal: 1799, ½ skilling.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F116 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åt- och frånsidan. Ett tätt grönt korrosionsskikt täckte ytan blandad med lera och små gruskorn. Enstaka små korrosionsblåsor fanns fläckvis på ytan. Årtal: 1719, 1 öre, KM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F118 Silvermynt. Brakteat. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åtsidan. Kantskadad. En grön korrosionsbeläggning blandad med lera och enstaka små gruskorn täckte ytan.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F119 Metallbleck. Kopparlegering. Ett tunt lerskikt blandad med gröna korrosionsprodukter täckte ytan. Ingen dekor.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F120 Metalltråd. Tennlegering. Längd 29.5 mm. Ett tunt ljusbrunt lerskikt täckte ytan bitvis. Mjuk metall.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F124 Metallbricka. Tennlegering. Ingen dekor. En skrovlig hård sittande brun beläggning täckte ytan bitvis.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F126 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig på åt- och frånsidan. Innan konservering. Kopparytan framträdde och täcktes bitvis av lera och små gruskorn blandad med ljusgröna korrosionsprodukter. Årtal: 1719, 1 öre, KM.

Ovan: före konservering.

F129 Silvermynt. Präglingen var delvis synlig på åt- och frånsidan innan konservering. Ett delvis kompakt men tunt lerskikt täckte ytan med inslag av ljusgröna korrosionsprodukter. Årtal: ?

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F132 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig på åt- och frånsidan innan konservering. Ett tätt grönt korrosionsskikt täckte ytan blandad med lera och små gruskorn. Enstaka små korrosionsblåsor fanns fläckvis på ytan. Årtal: 172(0?), 1 öre, KM.

Ovan: före konservering.

F133 Nålar. 2st. Längd 23 respektive 28 mm. Kopparlegering. Det fanns ett tunt skikt med en ljusbrun småskrovlig beläggning på ytorna samt små hårda röda korrosionsblåsor. Ytorna var i ganska gott skick och det finns rester av förtenning?

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F134 Silvermynt. Brakteat. Präglingen var delvis synlig innan konservering på åtsidan. En grön korrosionsbeläggning blandad med lera och enstaka små gruskorn täckte ytan.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F135 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig på åt- och frånsidan innan konservering. Ett tätt grönt korrosionsskikt täckte ytan blandad med lera och små gruskorn. Enstaka små korrosionsblåsor fanns fläckvis på ytan. Under korrosionsskiktet fanns inslag av gropkorrosion. Årtal: 1666, 1/6 öre, SM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F136 Bokbeslag. Kopparlegering. Föremålet består av en kopparlegering, järn och läder. Ytan täcktes av en grön korrosionsbeläggning blandad med lera. Inslag av järnkorrosion syntes på ovan- och baksidan. Mellan båda blecken finns rester av läder. Beslagets ovansida uppvisade dekor.

Ovan: före konservering, fram- och baksida.

Ovan: efter konservering, fram- och baksida.

F137 Nål med hängen. Kopparlegering. Ytan täcktes av grön kopparkorrosion med sediment och en delvis vitbrun beläggning som var ganska hård. Föremålet var i gott skick och hade en underliggande mörkgrön yta.

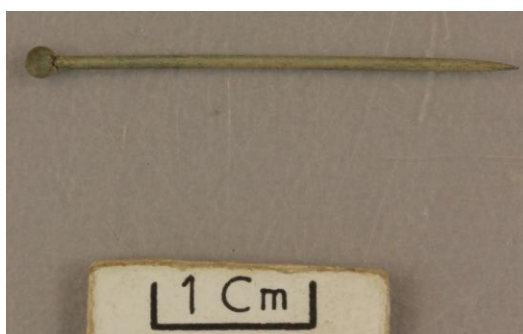

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F138 Nål. 1st. Längd 30 mm. Kopparlegering. Det fanns ett tunt skikt med en ljusbrun småskrovlig beläggning på ytorna samt små hårda röda korrosionsblåsor. Ytorna var i ganska gott skick och det finns rester av förtenning?

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F139 Mynt? Beslag? Tenn/blylegering. Ingen prägling framkom. Ytan täcktes bitvis av en hård ljusbrun beläggning med inslag av lera, rötter och små gruskorn. På ovansidan syntes en fördjupning i metallen. Kanterna var inåt böjda.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F141 Silvermynt. Präglingen var väl synlig på ena sidan innan konservering. Den andra sidan täcktes av ett tjockare lerskikt. Silvret var något porös.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F143 Pollett. Koppar. Prägningen var väl synlig på åt- och från sidan innan konservering. Enstaka ljusgröna korrosionsfläckar syntes på ytan. Årtal: 1791, Stora Kopparberg.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F144 Kopparmynt. Präglingen var delvis synlig på åt- och från sidan innan konservering. Myntet täcktes av en skrovlig mörkgrön korrosionsbeläggning bitvis på ytan. Ett tunt skikt med lera och små gruskorn förekom blandad i korrosionen. Årtal: 1719, 2 öre, KM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F146 Kopparmynt. Präglingen var svagt synligt på åt- och från sidan innan konservering. En grön skrovlig korrosionsbeläggning täckte ytan. Blandat i detta fanns lera och inslag av små gruskorn. Årtal: 1671, 1/6 öre, SM.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F147 Metallremsa. Tennlegering (mjuk). Ihopknycklad. På ytan syntes en tunn brun beläggning bitvis över ytan. Den metalliska ytan uppvisade små streck.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F148 Plomb. Tenn/blylegering. Ett tunt grusigt lerskikt syntes fläckvis på ytan. På båda sidorna syns bokstäver. "SF" på ena sidan och "H" alternativt "A" på andra sidan.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

5. Konservering:

Samtliga föremål undersöktes inledningsvis okulärt under mikroskop och fotograferades före konservering.

Koppar- och silvermynten bearbetades försiktigt under mikroskop med hjälp av skalpell, bambustickor och penslar med syfte att avlägsna överflödiga korrosionsprodukter och förtydliga präglingar. Avslutningsvis ytskyddsbehandlades mynten med lite mikrokristallint vax som applicerades med en mjuk roterande gethårstrissa.

F9 (knapp) konsoliderades längs randen där ytan var ömtålig. Övriga föremål av kopparlegering, tenn/blylegeringar och mässing bearbetades med mekaniska metoder med hjälp av skalpell, penslar och bambustickor. Syftet var att avlägsna korrosionsprodukter och förtydliga eventuell dekor eller inskriptioner. Ytorna putsades därefter med en mjuk gethårstrissa och lite mikrokristallint vax som ytskydd.

Avslutningsvis packades föremålen i syrafria fyndaskar innehållande syrafritt papper.

Sophie Nyström

Konservator

Isabelle Streich

HTW, Hochschule für Technik und Wirtschaft,
Berlin Konservatorsstudent

Bilaga 7. Konserveringsrapport 2.

Konserveringsrapport

20180302

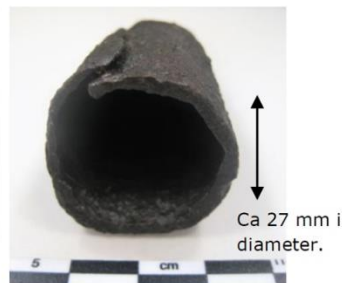
- 1. Ärende:** konservering av 7 järnföremål från en arkeologisk utgrävning.
 Fyndnummer 44, 66, 77, 78, 79, 99 och 105.
- 1.1. Fyndort:** Medelpad, Lidens gamla kyrka.

2. Korrosionsstatus

F44 Ljushållare. Längd 78 mm. Ytan täcktes av ett lerskikt med inslag av gruskorn och lera. Blandat i detta syntes korrosionskrustor.

Ovan: före och efter konservering.

F66 Järnbricka. 17 mm i diameter. Ytan täcktes av ett skrovligt korrosionsskikt med inslag av lera på ytan. Tendenser till avflagnande och sprickbildningar syntes på föremålets yta. Ingen antydning till dekor eller prägling syntes.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

Besöksadress
 Riddargatan 13 (Armémuseum),
 Stockholm
Postadress
 Acta KonserveringsCentrum AB
 Riddargatan 13 D
 114 51 Stockholm

Telefon
 070 759 29 41
 073 360 74 73

E-post
 sophie.nystrom@actakonservering.se
 info@actakonservering.se
 www.actakonservering.se

Bankgiro
 230-7155

Organisationsnummer
 556744-7395
 Företaget godkänt för F-skatt

KonserveringsCentrum AB

F77 Järnbleck/ beslag med liten nit av järn på ena sidan (bältesbeslag?). Ett skrovligt korrosionsskikt blandad med talrikt och hårt sittande små gruskorn täckte ytan. Enstaka korrosionsblåsor syntes på ytan.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F78 Nödmynt av järn. 26 mm i diameter. 3 öre från första eller andra världskriget då man tillfälligt tillverkade sådana istället för koppar. Den del där man ser en antydning till prägning är i själva verket del av Gustav V:s monogram (källa: Monica Golabiewski-Lannby). Ytan täcktes av ett småskrovligt korrosionsskikt blandad med lera. Inslag av korrosionsblåsor och groppkorrosion fanns på ytan. Ingen prägning synlig innan konservering. Den metalliska ytan framkom bitvis efter konservering speciellt på de partier som uppvisat groppkorrosion.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

Besöksadress
Riddargatan 13 (Armémuseum),
Stockholm
Postadress
Acta KonserveringsCentrum AB
Riddargatan 13 D
114 51 Stockholm

Telefon
070 759 29 41
073 360 74 73

E-post
sophie.nystrom@actakonservering.se
info@actakonservering.se
www.actakonservering.se

Bankgiro
230-7155

Organisationsnummer
556744-7395
Företaget godkänt för F-skatt

Vänster: en del av
Gustav V:s monogram
synligt (pil).

F79 Järnbricka. 15 mm i diameter. Ytan täcktes av ett skrovligt korrosionsskikt med inslag av lera på ytan. Tendenser till avflagnande och sprickbildningar syntes på föremålets yta. Ingen antydning till dekor eller prägling syntes. Den metalliska ytan syntes fläckvis innan konservering.

Ovan: före konservering.

Ovan: efter konservering.

F99 Hyska. Föremålet var i ganska bra skick. Ytan täcktes av ett småskrovligt korrosionsskikt med inslag av lera och grus.

Ovan: före och efter konservering.

Besöksadress
Riddargatan 13 (Armémuseum),
Stockholm
Postadress
Acta KonserveringsCentrum AB
Riddargatan 13 D
114 51 Stockholm

Telefon
070 759 29 41
073 360 74 73

E-post
sophie.nystrom@actakonsvering.se
info@actakonsvering.se
www.actakonsvering.se

Bankgiro
230-7155

Organisationsnummer
556744-7395
Företaget godkänt för F-skatt

F105 Ljushållare. Längd 98 mm. Ytan täcktes av ett lerskikt med inslag av gruskorn och lera. Blandat i detta syntes korrosionskrustor.

Ovan: före och efter konservering.

2.1 Konservering

Föremålen av järn undersöktes inledningsvis okulärt under mikroskop och fotograferades före konservering.

Därefter bearbetades föremålen försiktigt under mikroskop med hjälp av skalpell och penslar med syfte att avlägsna överflödiga korrosionsprodukter. Detta kombinerades växelvis med mikroblästring. Som blästermedel användes glaspulver.

Järnet urlakades 6.5 månader i avjoniserat vatten som byttes en gång i veckan. Kloridtester utfördes i samband med detta med hjälp av silvernitrat. När vattnet visade sig vara kloridfritt dehydrerades järnet därefter i etanol (99,7%) under två veckor med byte av etanolbad efter en vecka. Därefter torkades järnet i varmluftsugn (50 C) i sju dygn. Alla järnytor impregnerades avslutningsvis först med Dinitrolpasta (Dinol ®, korrosionsinhibitor, petroleumvax-baserad och löst i lacknafta) och därpå med mikrokristallint vax. Föremålen fotograferades avslutningsvis efter konservering.

Föremålen bör hanteras med handskar och förvaras i ett klimatiserat magasin som inte bör överstiga 18% luftfuktighet (RH%).

Sophie Nyström
Konservator

Besöksadress
Riddargatan 13 (Armémuseum),
Stockholm
Postadress
Acta KonserveringsCentrum AB
Riddargatan 13 D
114 51 Stockholm

Telefon
070 759 29 41
073 360 74 73

E-post
sophie.nystrom@actakonsvering.se
info@actakonsvering.se
www.actakonsvering.se

Bankgiro
230-7155

Organisationsnummer
556744-7395
Företaget godkänt för F-skatt